

У романі Дж. Фелана, як і в творах інших прогресивних письменників 30-х років, «на перший план висувуються питання історичної долі суспільства, місця і ролі народних мас, відповідальність людини за майбутнє світу» [2, с. 33].

Список літератури: 1. *Ленін В. І.* Повне зібрання творів. 2. Великая Октябрьская социалистическая революция и мировая литература. М., 1970. 3. *Саруханян А. П.* Современная ирландская литература. М., 1973. 4. «Интернациональная литература», 1940, № 2. 5. «Красная новь», 1940, № 11—12. 6. «Литературное обозрение», 1940, № 14. 7. «Правда», 1940, 14 марта. 8. *Cleeve B.* Dictionary of Irish Writers. Fiction. Cork, 1967. 9. *Phelan I.* Green Volcano. London, 1938. 10. *Phelan I.* The Name's Phelan. London, 1948. 11. The Times Literary Supplement, 1938, September, 10.

О. И. ЗЕМЛЯНОП

ТЕМА НАЦИОНАЛЬНО-ОСВОБОДИТЕЛЬНОЙ БОРЬБЫ В РОМАНЕ ДЖ. ФЕЛЛАНА «ЗЕЛЕНЫЙ ВУЛКАН»

Краткое содержание

В статье соотносится образная система романа и доминирующая в нем патриотическая тема. Большой заслугой писателя следует считать создание ярких образов народных повстанцев, с которыми впервые в современную литературу Ирландии входит тема интернациональной солидарности.

O. ZEMLIANOI

THE THEME OF NATIONAL LIBERATION STRUGGLE IN I. PHELAN'S «GREEN VOLCANO»

Summary

This paper is an effort to correlate the system of the novel's characters with the patriotic theme which is predominant in the novel. Creation of vivid characters of people's rebels that introduced the theme of international solidarity into contemporary literature of Ireland is undoubtedly a big achievement of the author.

І. А. СЕЛЕЗІНКА, асистент

Львівський університет

ПРИЧИНИ ЗЛОЧИННОСТІ, ЗОБРАЖЕНОЇ В ХРОНІКАХ В. ШЕКСПІРА

У працях зарубіжних шекспірознавців при переліченні причин, що штовхнули героїв творів великого англійського драматурга на вчинення злочинів, звичайно не беруться до уваги історичні умови, соціальні фактори.

Так, Е. Столл стверджує: «Дві сучасні думки володіють нами: по-перше, людина, хоча й часто вона є розбещеною, однак не є злочинцем, не любить зло; по-друге, вона являє собою творіння спадковості, оточуючої дійсності. Жодна з цих

ідей на практиці або філософськи не відіграє ролі у Шекспіра» [цит. за 5, с. 393]. Дійсно, спадковість у хроніках Шекспіра жодного разу не згадується як фактор, що впливає на вчинення злочинів. Однак якби погодитись з тим, що оточуюча дійсність не має значення в зображенні персонажів, то докори Е. Столла мимоволі довелися б визнати цілком слушними.

Радянські шекспірознавці неодноразово зазначали, що при створенні В. Шекспіром художніх образів спостерігається «органічне злиття соціальної характеристики з індивідуальною психологічною деталізацією образів, причому саме соціальна характеристика є визначальною для долі персонажів» [5, с.303].

Справжню причину злочинності Річарда III, Кліффорда, Сеффорка, короля Іоанна не можна розкрити, якщо, вирішуючи питання, чому вони здійснюють злочини, залишити поза увагою той факт, що ці персонажі-злочинці жили у певний час, у певному соціальному оточенні з властивими йому протиріччями, тобто вони зазнавали впливу середовища та подій.

Усе це зображено Шекспіром надзвичайно яскраво. Так, у хроніках «Генріх VI», «Річард II», «Річард III», «Король Іоанн» реалістично показано середньовіччя, феодальне суспільство та його антагонізми (протиріччя між багатими феодалами, що об'єднувались у самостійні політичні та військові угруповання, між феодалами та королем, селянами, феодалами, королем). У класовому суспільстві такі протиріччя вирішувались кривавим шляхом численних злочинів.

Наприклад, у хроніці «Річард II» Шекспір показує, як виник і розвивався конфлікт між королем і феодалами, королем і англійським народом. Реальна історична особа король Річард II — останній король із династії Плантагенетів — вважав Англію своєю вотчиною, з якої він має право одержувати необмежені прибутки, що викликало незадоволення не тільки народу, а й феодалів.

Видатний англійський драматург створив образ Річарда II, не відступаючи від історичної правди. Річард II нездатний керувати країною. В експозиції хроніки виразно звучить тема зростання незадоволення підлеглих політикою короля: перша сцена I акту — сутичка між Болінбромом і Норфолком викликана тим, що Норфолк за велінням короля брав участь у вбивстві герцога Глостера; II сцена — гнівне викриття герцогинею Глостер вбивць чоловіка — короля Маубрея; III сцена — вигнання Норфолка та Болінброма, бунтівні думки старого Ганта, незадоволеного вигнанням сина. Зрештою, викриття політики короля вкладає у уста вмираючого Ганта. Обвинувачуючи короля, Гант глибоко аналізує несприятливі обставини, що склалися в країні через невміле правління Річарда II: король, позбувшись честі і слави, «зганьбив велику державу». Шекспір різко протиставляє образи Джона Ганта, який зворушливо піклується про батьківщину, та Річарда II, що ста-

вить понад усе лише свої егоїстичні прагнення. Однак варто відзначити, що реальний Джон Гант аж ніяк не мав тих благородних властивостей душі, якими його наділив Шекспір. Як пише А. Л. Мартон, коли «Річард II був ще дитиною... крайною правила кліка користолюбної продажно́ї знаті, типовим представником якої був Джон Гант, дядя Річарда» [4, с. 109]. Очевидно, таке протиставлення було потрібне великому драматургу для того, щоб ще більше підкреслити безрозсудність Річарда II, ганебність його політики.

Король оточив себе негідними людьми, яких цікавило лише власне благополуччя. Буші, Грін, Бегот сиріяли тому, щоб король не рахувався з правами своїх підлеглих: варто їм лише шепнути Річарду II «проти будь-кого із нас», як він відніме у цієї людини «і життя, і здобутки, і дітей». Короля цікавлять любовні вірші, «балачки про мови італійські», хоч він не прислухається до мудрих порад.

Шекспір засуджує Річарда II, що позбавив спадщини сина Ганта — Болінброка, руйнуючи цим його права на трон. Для драматурга право спадкування таке ж природне, як послідовний плін часу. Порушуючи наступність поколінь, Річард II ламає істотний порядок: «Завтра не йде услід за сьогодні».

Вирок легковажному королю лунає у просякнутому гіркою іронією діалозі Річарда II і Джона Ганта, який передбачає швидку смерть короля: «Помираєш ти, хоча й я хворий». Народ відсахнувся від короля, адже його життя стало нестерпно тяжким через надмірне збільшення податків; дворяни не люблять Річарда II, який, не рахуючись з ними, ввів пеню «за родові чвари». Укладаючи ганебні договори, Річард II віддав усе, що було завойоване його посередниками, і став неспроможним боржником — граф Уїлтшир взяв в оренду королівство. Позбавлення спадщини Болінброка було останньою краплею, яка переповнила чашу терпіння феодалів. Дізнавшись, що Болінброк висадився з військами, Росс, Нортемберленд та інші знатні лорди приєдналися до нього.

Відтворюючи реакцію лордів на протизаконні дії короля щодо Болінброка, Шекспір суворо дотримувався історичної правди: «Вигнання Генріха Болінброка, сина Джона Ганта, і захоплення його помість після смерті Ганта збентежили навіть тих представників знаті, які ще були настроєні дружньо або нейтрально» [4, с. 122].

Отже, в країні створились такі умови: король неспроможний утримати владу в своїх руках; ні народ, ні дворянство не бажають миритися з королем, що обмежує їхні права. Назріли умови для заміни недостойного короля людиною, яка більш гідна зайняти престол Англії. Обурення вчинком короля веде до злочину: якщо у більш демократичному суспільстві правителя, що викликав загальне невдоволення, можна усунути законним шляхом, то у феодальному суспільстві такий конфлікт міг вирішитися лише за допомогою злочину. У кінці хроніки

Річард II вбитий. Його корону захоплює Болінгброк — енергійний і розумний політичний діяч.

«Генріх VI» і «Річард III» — хроніки, які більш, ніж інші твори Шекспіра, насичені кривавими злочинами. Характерно, що в усіх хроніках спостерігається суворозалежність між історичними обставинами, зображуваного періоду, і кількістю злочинів, вчинених персонажами.

Саме в хроніках «Генріх VI» і «Річард III» Шекспір зображує найкривавіші події з історії Англії XV ст., коли країна вела Сторічну війну з Францією. Головна мета цієї війни — захоплення земель, воєнна здобич, одержання викупу за полонених. Ця типова феодална війна сприяла дальшому посиленню свавілля феодалів. Звикнувши до політичної самостійності, найбагатші феодали Півночі, що в 1399 р. висунули Ланкастерську династію, стояли за своїх прихильників, у гербі яких була червона троянда. Йорків, які також претендували на престол, підтримувала знать півдня і сходу Англії. Герб Йорків був прикрашений білою трояндою. Ці два угруповання прагнули влади, казни, земель суперників, але не керувались якими-небудь політичними принципами. У ході війни між Йорками і Ланкастерами було вчинено багато кривавих злочинів: «Якщо в минулому, перемігши, аристократ, взявши в полон противника, незабаром відпускав його за викуп, то тепер боротьба йшла за владу, за корону, і кожна кліка прагнула до фізичного винищення противника» [1, с. 46].

Шекспір реалістично відображає цю епоху. Уже в I акті хроніки «Генріх VI» звучить тривога за долю Англії, що втратила Генріха V — короля, який мав твердий розум політика та вмів тримати в руках ворогуючих лордів. Усі лорди, якими б егоїстичними не були їх прагнення, однаково оцінюють нещастя, що чекають Англію після смерті Генріха V: «Потомство, чекай лихоліть».

Через усю хроніку «Генріх VI» проходить тема несамовитої міжусобної боротьби між феодалами і королем, Глостером, єпископом Уїчестерським, Йорком, Сомерсетом, Йорком та його сином, їх прихильниками і Генріхом VI, королевою Маргаритою та феодалами. Коли над труною Генріха V три гілці повідомляють, що англійські війська зазнали серйозної поразки у Франції, Шекспір вказує на суперечки лордів як на головну причину цих невдач: «По війську ходять чутки, що тут на партії розбилися ви».

Тоді, коли треба відстоювати завойоване при Генріху V, англійське дворянство живе у «пишному неробстві», веде суперечки про те, як вести тривалі війни при невеликих витратах, як домогтися миру «солодкими промовами», як поділити владу.

Реальний Глостер, очолюючи партію війни з Францією, дійсно вів запеклу боротьбу з єпископом Уїчестерським. Це служить ще одним доказом того, наскільки правдиво Шекспір відтворює історичні події. Він показує, як розгортається ця

боротьба: якщо в першій сцені I акту Глостер та єпископ Уїнчестерський палко сперечаються між собою, то вже у третій сцені ця ворожнеча призводить до збройної сутички між Глостером, єпископом Уїнчестерським та їхніми слугами, що було порушенням закону про заборону «під страхом смерті носити, пускати в хід, вживати меч, кинджал чи будь-яку іншу зброю». А в першій сцені III акту слуги ворогуючих лордів без їхнього наказу так «молють один одного по довбешках», що «перебили вікна на вулиці», «багатьом порозбивали голови». Навіть у присутності короля вони продовжують бійку: слуги Глостера не потерплять, «щоб такий вельможа» зносив образи пихатого єпископа. І, нарешті, у III акті II частини подається картина трагічного завершення цього розбрату. Неминучим наслідком таких лютих антагонізмів у феодальному суспільстві є загибель суперників — від руки вбивці гине благородний герцог Глостер, єпископ Уїнчестерський вмирає ганебною смертю, гине Сеффолк, потрапивши у полон до піратів.

I частина хроніки «Генріх VI» містить сцену в садку Темп-ля, коли крупні феодали розбиваються на два непримиренних табори — прихильників Йорка та Ланкастера. Пророче звучать слова Уоріка, що провіщає численні жертви цього розбрату: «...нинішній розбрат ...примусить сотні душ покинуть тіло». Як пише О. А. Анкіст, сцена в садку біля Тауера стала хрестоматійною. Але в історії про неї немає відомостей. Це одна з тих поетичних фантазій Шекспіра, який «дивовижно вгадував дух минувшини, надавав наочності й виразності тому, що в науці лишається абстракцією» [6, т. I, с. 590].

Найбільш переконливо взаємозв'язок і взаємовплив історичної ситуації та злочинів виявляється у символічній п'ятій сцені II акту III частини хроніки, де показано, що наслідком розбрату представників королівських династій і лордів, що їх підтримували, є страждання всього англійського народу, втягнутого в кровопролитну громадянську війну. Син і батько здійснюють протиприродні вбивства, але не вони винуватці страшних злочинів — їх штовхає на це загальний кровопролитний розбрат. У репліках звучить однаковий мотив — тема горя, якого зазнала Англія під час війни, що є дійсною причиною численних убивств і злочинів. Для сина час, коли можна вбити батька, — «тяжкий», для Генріха VI — «кривавий», а батько вважає вік, коли вбивають синів, «нешасним»:

«Що за лихі, звірячі справи
Шалені, бунтівні, сліпі,
Народжує щоденно спір смертельний»

[6, т. II, с. 668].

На обличчях жертв кривавої битви Генріх VI бачить «дві троянди, кольору домів, що б'ються за владу»: кров убитих схожа на «троянду червону», а бліді риси — на троянду білу. Висновок Шекспіра такий: якщо ця боротьба буде тривати,

злочини не припиняються, «повинні зів'язати багато тисяч життів». Адже сам характер феодального антагонізму з неминучою необхідністю породжує не просто ворожнечу, а злочинність з властивим їй цинізмом (убивство молодшого сина Гюґа Ретленда, принца Уельського, Генріха VI).

Однією з причин жорстокої міжусобної війни в Англії є те, що головний герой хроніки Генріх VI — лагідний і побожний король — не може протидіяти злу: кожен лорд (Глостер, Бофорт, Йорк, Сомерсет, герцог Бекінгем) сильніший за нього. Сила цих феодалів — цинізм, зухвала готовність нехтувати всіма законами, вчинювати злочини задля досягнення власних цілей. Характерно, що жоден з цих персонажів не приховує низькості своєї мети, відкрито признається тому, яким незаконним шляхом хоче домогтися свого.

Слабкість Генріха VI — в його доброті, любові до людей, небажанні вбивати інших. Отже, в умовах феодалізму кращі риси людини становили її недоліки. Саме за позитивні риси характеру докоряють Генріхові VI його прихильники: «Мій государ, тут надмір доброти і згубна жалість недоречні» [6, т. II, с. 658].

Не випадок, що саме в середовищі багатих феодалів, просякнутих честолюбством, з волі осіб, позбавлених кращих рис людини, відбуваються численні злочини. М. Морозов правильно зазначає: «Вплив середовища на характер дійової особи відчутно в багатьох випадках у Шекспіра» [3, с. 186].

Це зауваження цілком слушне щодо злочинців у хроніках, дії яких завжди соціально детерміновані. Дух користолюбної знаті, її честолюбні прагнення, егоїстичні настрої реалістично передані великим англійським драматургом. Особливо виразно такі настрої проявляються у III частині хроніки «Генріх VI», де гострі феодальні протиріччя, озлобляючи лордів, примушують їх висловлюватися найбільш відверто. Важливі події в суспільному житті Англії майже всі персонажі розглядають лише з точки зору особистої вигоди, власних егоїстичних інтересів. Показова реакція лордів на невивідне для Англії одруження Генріха VI з Маргаритою, дочкою короля Рене.

Благородний Хемфрі Глостер дійсно щиро вболіває за батьківщину, його сум — «сум усієї рідної країни». Однак типовішими є егоїстичні переживання інших персонажів. Усі вони піклуються лише про свої інтереси. Гордий єпископ Уїнчестер, заявляючи, що Глостер «не великий друг государю» і «ворог» усім лордам, сподівається об'єднати їх проти протектора, щоб позбавити його почесного місця яке прагне зайняти сам. Сомерсет з Бекінгемом підтримують зрадницькі наміри кардинала, звичайно не для того, щоб просунути гордого Уїнчестера. Хоч Сомерсет уклав союз з Уїнчестером, він усе ж побоюється його і радить Бекінгему наглядати за зухвалим кардиналом: обидва вони також прагнуть зайняти місце Глостера всупереч і Глостеру, і кардиналу. Оскільки Солсбері та його син вирі-

шили підтримати протектора «для блага батьківщини», можна зробити висновки, що це — позитивні персонажі. Однак не можна не погодитися з В. П. Комаровою, яка вважає, що складність «етичної оцінки Солсбері й Уоріка полягає в тому, що саме їхнє невтручання та участь у змові Йорка зробили можливим арешт і вбивство Глостера» [2, с. 13].

Йорк — заклятий ворог Глостера — також переходить на бік Солсбері та Уоріка і вирішує висловлювати любов до Глостера. Це лише хитрий маневр підступного ворога, який до певної хвилини приховує тайні наміри, щоб у зручний момент позбавити Генріха VI престолу шляхом кровопролитної громадянської війни.

Надзвичайно колоритний образ герцогині Глостер — справжньої представниці свого класу та часу. Владна герцогиня не може змиритися з тим, що займає в Англії друге місце після королеви: вона «велично ходить по палацу», оточена почтом дам, «начебто вона імператриця». Іноземці при дворі помилково вважають її королевою.

Для герцогині усвідомлення власного багатства та бідності королеви є доказом того, що вона має всі підстави претендувати на місце першої дами Англії. Вона впевнена, що багатство — головна умова, щоб носити королівське звання, а королева, яка одягається гірше, ніж її піддані, не гідна трону. Герцогиня Глостер хвалиться, що навіть шлейф найгіршої її сукні коштує більше, ніж володіння батька королеви до того, як він одержав два графства за дочку.

Для досягнення своєї честолюбної мрії — стати королевою Англії — герцогиня прагне усунути «усі камні спотикання», прокласти шлях до корони «по безголових трупах». Використовуючи найрізноманітніші хитрощі, герцогиня Глостер намагається вплинути на чоловіка, нав'язує йому свою мрію. Прагнення захопити корону настільки заволоділи нею, що разом з чаклунами вона звертається до духів. У цій фантастичній сцені з особливою силою виявилось честолюбство леді Глостер, яка готова зазнати душ, аби тільки домогтися влади (і це тоді, коли над звинуваченими у чаклунстві вчиняли жорстокі розправи).

У хроніці «Король Іоанн» діє сильний, енергійний Фокобрідж. Його історія також свідчить про те, як в епоху середньовіччя цінували звання, належність до аристократії, а також як нестримно прагнули здобути вище місце у суспільстві. Для того щоб його визнали сином короля, Бастард відмовляється від законної спадщини, втрачає землі. Мета, до якої він прагне, егоїстична, просякнута бажанням висунутися:

«...треба перейнять не лиш
Повадку, лоск і вигляд зовнішній,
А й на потребу віку вилити
Солодший яд із серця, із душі.
Не для обману вивчу це я, —
Щоб самого мене не обдурили,
Щоб сходження собі зробити легшим»
[6, т. II, с. 320].

Отже, у хроніках Шекспіра причини злочинів не пов'язуються зі спідковістю. Згідно до життєвої правди великий драматург показав, що злочини породжені феодальним суспільством і що до порушення законів неминуче призводила боротьба егоїстичних інтересів багатих феодалів.

Список літератури: 1. Кертман А. Е. Биография, история и культура Англии. М., 1968. 2. Комарова В. П. Хроника Шекспира «Король Генрих VI, часть вторая». Автореф. канд. дис. Л., 1964. 3. Морозов М. Статьи о Шекспире. М., 1964. 4. Мортон А. Л. История Англии. М., 1950. 5. Шведов Ю. Исторические хроники Шекспира. М., 1964. 6. Шекспир В. Полн. собр. соч. в 8-ми т. Т. I, М., 1957. 7. Яковлев А. М. Преступность и социальная психология. М., 1971.

И. А. СЕЛЕЗИНКА

ПРИЧИНЫ ПРЕСТУПНОСТИ, ИЗОБРАЖЕННОЙ В ХРОНИКАХ В. ШЕКСПИРА

Краткое содержание

В статье рассмотрены причины, порождающие преступность в хрониках Шекспира. Опровергается мнение американского шекспироведа Э. Столла о том, что окружающая среда не оказывает влияния на совершение злодеяний в хрониках. На примере произведений «Ричард II», «Генрих VI», «Король Иоанн» показано, что Шекспир ни разу не упоминает наследственность как причину преступности.

A. SELEZINKA

WHAT GIVES RISE TO CRIMINALITY IN SHAKESPEARE'S CHRONICLES

Summary

The article deals with the motives for criminality in Shakespeare's chronicles. The opinion of Shakespearean critic E. E. Stoll has been argued that environment does not influence the commitment of crimes in Shakespeare's chronicles. In his works «Richard II», «Henry VI», «King John» Shakespeare never looks upon hereditary as the source of criminality.

Judging by Shakespeares chronicles one may come to the conclusion that feudal society creates prerequisites for committing crimes.

Є. К. МЕЛЬНИЧЕНКО, доцент
Одеський інститут інженерів морського транспорту

АНТРОПОМОРФІЗМ І СПОСОБИ ЙОГО ВИРАЖЕННЯ В РОМАНІ У. ГОЛДІНГА «СПАДКОЄМЦІ»

«Спадкоємці» — другий роман видатного сучасного англійського письменника У. Голдінга — був надрукований у 1955 р., через рік після появи «Повелителя мух», що приніс авторovi